

УДК 35.336.711.65

М. М. КОВАЛЕНКО

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ В КОНТЕКСТІ КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Надано оцінку сучасного стану використання інструментів грошово-кредитного регулювання в контексті стимулювання процесу кредитування реального сектору економіки банківською системою України.

Ключові слова: інструменти грошово-кредитного регулювання, грошово-кредитна політика НБУ, кредитування реального сектору економіки, стимулювання розвитку національної економіки.

The modern state of the monetary and credit regulation use in the context of stimulation of the process of crediting of the real sector of Ukraine's economy has been assessed.

Key words: monetary and credit regulation instruments, monetary and credit policy of the National Bank of Ukraine, crediting of the economy's real sector, stimulation of the national economy development.

Центральному банку як регулятору діяльності банківської системи належить особлива роль у впливі на економічні процеси в країні. Специфіка банківської діяльності полягає в тому, що під час надання банківських послуг банківський прибуток формується за рахунок прибутку клієнтів, що користуються послугами банку. Це спонукає комерційні банки направляти кредитні ресурси на фінансування найбільш рентабельних галузей і підприємств, а у протилежному випадку виникає великий ризик не тільки недоотримати очікуваний прибуток, але й втратити частину власних коштів. У результаті банківський кредит сприяє структурній перебудові економіки країни, її зростанню.

У той же час вітчизняні банки слабо кредитують підприємства реального сектору України, що значною мірою зумовлено відсутністю економічних стимулів для банків робити довгострокові та більш ризиковані інвестиції у порівнянні із іншими сферами. Як зазначають експерти, серйозною проблемою українських підприємств є неможливість залучення фінансування на прийнятних умовах і необхідність погашення існуючих боргів. У країні одночасно спостерігаються як зайва ліквідність банківської системи, так і неприйнятно висока ставка за кредитами. Кредитний портфель банківської системи в 2010 р. майже не зріс, незважаючи на суттєвий розрив між кредитними та депозитними ставками як у національній, так і в іноземній валюті [2].

Елементи ринкового механізму саморегулювання не в змозі забезпечити не тільки розширеного, але й простого відтворення, швидкого набуття конкурентоздатності порівняно з іноземними виробниками багатьох вітчизняних підприємств, особливо тих, які відносяться до пріоритетних галузей економіки. Крім того, потреба в державній підтримці реального сектору в Україні сьогодні значно вище, ніж у розвинених країнах. Це визначається матеріально-технічними, економічними, соціальними, історичними умовами.

У розвинених країнах світу кредитування реального сектору економіки є об'єктом пильної уваги і підтримки з боку держави, що забезпечує стимулювання інвестиційної, інноваційної та ділової активності, є гарантом соціально-економічного розвитку, економічної й продовольчої безпеки країни.

Проблеми банківського кредитування реального сектору економіки України досліджувало багато українських вчених, зокрема: О. Воробйова, Т. Грищенко, І. Гуцал, С. Захарін, О. Дзюблюк, Б. Луців, О. Любунь, О. Малахова, М. Малик, П. Матвієнко, Т. Черничко, Н. Шелудько та ін. Однак економічна криза та суттєвий брак кредитних коштів, який відчувається в реальному секторі економіки України, вимагають проведення подальших досліджень щодо напрямків активного залучення держави до вирішення цих питань.

Метою цього дослідження є виявлення та оцінка особливостей сучасної грошово-кредитної політики Національного банку України в контексті заохочення банківської системи до збільшення обсягів і здешевлення кредитування реального сектору економіки.

За висловом Дж. Стігліца, “слабке банківське регулювання в розвинутих країнах може призводити до неефективної кредитної діяльності і, таким чином, до експорту економічної нестабільності. ... Дерегуляція фінансового сектору і надмірне покладання надії на стандарти достатності капіталу упроваджувалися неналежним чином і сприяли дестабілізації, потрібен ширший, менш ідеологізований підхід до регулювання, з урахуванням можливостей і обставин кожної конкретної країни...” [13].

Одночасно із побудовою безпечної і здорової банківської системи необхідно виходити з того, що вона має надавати капітал для фінансування підприємств і створення робочих місць. Потрібно повернутися до базових економічних принципів. В умовах економічної кризи, в якій перебуває Україна, вона більш відчутна у виробничих сферах економіки, Національний банк України (НБУ) може стати локомотивом реформування економіки країни, впроваджуючи стимулюючу грошово-кредитну (монетарну) політику, яка сприяє забезпеченню коштами для підтримання сукупного попиту країни та діловій активності суб'єктів економіки.

Відповідно до Конституції України (ст. 100), основні засади грошово-кредитної політики самостійно розробляє Рада НБУ та здійснює контроль за її проведенням. Окрім цього, контроль за діями НБУ здійснює Верховна Рада, що регулярно заслуховує доповіді Голови НБУ, зокрема, щодо стану грошово-кредитного ринку в Україні.

О. Дзюблюк і О. Малахова залежно від впливу на господарську активність поділяють грошово-кредитну політику центрального банку на два основні типи, що мають взаємно протилежний вплив на динаміку грошової маси. Перший тип представляє собою рестрикційну грошово-кредитну політику (політику “дорогих грошей”), спрямовану на обмеження обсягу кредитних операцій. Другим типом є експансивна грошово-кредитна політика (політика “дешевих грошей”), яка супроводжується розширенням обсягів кредитних операцій. Експансивна політика застосовується для подолання виробничого спаду і поживлення ділової активності шляхом стимулювання інвестиційних процесів [6, с. 234–235].

Розширення пропозиції кредитних грошей пов'язане не лише з діяльністю НБУ, а й з роботою комерційних банків, котрі виступають провідниками грошово-

кредитної політики держави, оскільки основною функцією всієї банківської системи є створення платіжних засобів і регулювання грошової маси, завдяки чому банківська система може оперативнo впливати на пропозицію грошей в обіг, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші.

Інструментами грошово-кредитного регулювання є такі: рефінансування банків; процентні ставки за операціями центрального банку; обов'язкове резервування; валютна політика; операції на відкритому ринку; установлення орієнтирів зростання грошової маси.

Інструмент рефінансування являє собою сукупність каналів забезпечення банків додатковою ліквідністю, за допомогою яких кошти надходять від центрального банку до комерційних банків, які мають у них потребу. Одночасно політика рефінансування впливає на ефективність платіжної системи, що дає можливість центральному банку застосовувати її як інструмент проведення грошово-кредитної політики, обмеження процентних ставок грошових ринків і в інших цілях [5]. В Україні даний інструмент застосовується в основному для підтримки поточної ліквідності банківської системи. Хоча він міг би достатньо ефективно використовуватися як засіб забезпечення реального сектору економіки перш за все у пріоритетних галузях економіки України у грошових коштах.

У 2009 р. було подано на розгляд законопроект "Про підвищення кредитної підтримки пріоритетних галузей економіки" [11]. Він формулював організаційні засади забезпечення цільового спрямування отриманих від НБУ коштів рефінансування. Для отримання рефінансування НБУ будь-який банк при зверненні за таким рефінансуванням одночасно з іншими передбаченими законодавством документами подавав би документ, який засвідчував зобов'язання підприємства-позичальника використати цей кредит на закупівлю виробничого обладнання, закупівлю сировини для виробничих потреб, паливо-мастильних матеріалів чи інших товарів, робіт або послуг, що безпосередньо використовуються у виробничому процесі або для фінансування затверджених в установленому порядку інвестиційних чи інноваційних проектів та детальний план-графік, відповідно до якого підприємство-позичальник буде використовувати отримані кредитні кошти. При цьому ставка за таким кредитом не повинна перевищувати більш ніж на 5 % ставку рефінансування. На жаль, даний законопроект було відкликано суб'єктом права законодавчої ініціативи, який його вніс, до його включення до порядку денного сесії Верховної Ради.

Процентні ставки за операціями центрального банку можуть формувати умови, що будуть сприяти збільшенню кредитування реального сектору і в першу чергу довгострокових кредитів. Занижений рівень процентної ставки центрального банку порівняно з рівнем інфляції являє собою форму позаекономічного розподілу грошових ресурсів, додаткове джерело дотації підприємств за рахунок ресурсів комерційних банків. У всіх випадках зниження процентної ставки викликає збільшення попиту комерційних банків на кредити, їхнє підвищення – сповільнює темп зростання попиту на грошові ресурси. Таким чином, зміна процентних ставок центрального банку безпосередньо впливає на ціни грошового ринку і одночасно виступає обмежником верхньої межі їхніх коливань. Як наслідок, зміна процентних ставок впливає на основні параметри економіки: виробництво, споживання, заощадження, інвестиції, ціни.

Базовим індикатором для оцінки вартості грошових коштів НБУ є облікова ставка, за допомогою якої Національний банк установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку (комерційних банків) орієнтир вартості залучених і розміщених грошових ресурсів [9].

З посиленням глобалізаційних процесів фінансових ринків результати процентної політики все більше залежать не від абсолютного рівня регулювання ставок, а від співвідношення їх з рівнем ставок на грошовому ринку. У табл. 1 представлено порівняння ключових процентних ставок центральних банків світу.

Таблиця 1

Ключова процентна ставка (облікова ставка або ставка рефінансування)*

<i>Країна</i>	<i>Центральний банк</i>	<i>Розмір поточної ставки, %</i>
Австралія	RBA (Reserve Bank of Australia)	4,75
Білорусія	Національний банк республіки Білорусь	13,00
Великобританія	BOE (Bank of England)	0,50
Єврозона	ECB (European Central Bank)	1,25
Китай	PBC (People's Republic of China)	5,31
Нова Зеландія	RBNZ (Reserve Bank of New Zealand)	2,50
Норвегія	Norges Bank (The Norwegian Central Bank)	2,25
Росія	Центральний банк Російської Федерації	8,25
США	FED (Federal Reserve)	0,25
Україна	Національний банк України	7,75
Швеція	Riksbank (Sweden Central Bank)	1,75

*За даними офіційних сайтів Центральних банків станом 15 травня 2011 р.

Для таких розвинутих країн зниження ключової процентної ставки, яка і так є достатньо низької, може сприяти переміщенню вільних банківських коштів до інших країн, де процентні ставки значно вищі. Але Україні, як видно із таблиці, в найближчий час це не загрожує. Установлення низької облікової ставки НБУ може мати позитивні наслідки для розвитку національної економіки, але важливо врахувати такі чинники:

– спрямувати кредитування саме у пріоритетні, виробничі галузі реального сектору, чого можна досягти засобами цільового рефінансування та створенням спеціалізованих банків і активної державної підтримки їх діяльності;

– перейти на використання інфляційного таргетування, як концептуальної системи монетарного устрою, яка характеризується публічним проголошенням офіційної кількісної цілі щодо інфляції на період або кілька періодів, через які процентна ставка набуває найбільшого впливу на інфляцію, та чітким розумінням і впевненістю в тому, що низька і стабільна інфляція є основною метою грошово-кредитної політики в довгостроковому періоді [10, с. 111]. Проведення інфляційного таргетування посилює контроль за дотриманням бажаного рівня короткострокових процентних ставок, сприяє підвищенню прозорості центрального банку і довіри до нього, дозволяє найбільш ефективно управляти очікуваннями економічних суб'єктів і відповідно знижувати ринкові недосконалості.

Обов'язкове резервування полягає у встановленні НБУ норм обов'язкових мінімальних резервів кредитним інститутам у вигляді певних відсотків від суми їх

депозитів (табл. 2). При цьому комерційні банки обов'язкову суму резерву зберігають на безпроцентному рахунку в НБУ. Покриття сум обов'язкових резервів будь-якими видами активів комерційного банку та іншої фінансово-кредитної установи не допускається. Обов'язкові резерви формуються у національній грошовій одиниці.

Таблиця 2

Нормативи обов'язкового резервування для формування банками, %*

Період дії	За строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств		За коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		За коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів
	у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті	
01.10.2004 – 24.12.2004	7	7	8	8	–
25.12.2004 – 31.08.2005	6	6	7	7	–
01.09.2005 – 09.05.2006	6	6	8	8	–
10.05.2006 – 31.07.2006	4	4	6	6	–
01.08.2006 – 30.09.2006	2	3	3	5	–
01.10.2006 – 04.12.2008	0,5	4	1	5	–
05.12.2008 – 04.01.2009	0	3	0	5	–
05.01.2009 – 31.01.2009	0	4	0	7	–
з 01.02.2009 по тепер. час	0	4	0	7	2

*За даними офіційного сайту НБУ

Дані таблиці свідчать, що за останні роки НБУ значно скоротив розмір обов'язкових резервів і залишив резервні вимоги за коштами нефінансових корпорацій та домашніх господарств, що залучені в іноземній валюті. З лютого 2009 р. упроваджено новий норматив обов'язкового резервування в розмірі 2 % від суми коштів, залучених банками від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів, яка визначається за формулою середньоарифметичної за відповідний звітний період.

Установлюючи та переглядаючи норматив резервних вимог, центральний банк регулює обсяги, структуру і динаміку залучених ресурсів комерційних банків, впливає на їхню вартість, обсяги, структуру, а також на динаміку дохідних активів, на рівень прибутковості банків.

Як свідчить міжнародна практика, банківські установи країн з меншими нормами обов'язкових резервів перебувають у кращому становищі, оскільки мають невеликий обсяг непрацюючих активів, а тому за інших рівних умов одержують більші прибутки. Основною функцією мінімальних обов'язкових резервів є вплив на

кредитний потенціал комерційних банків з метою регулювання грошової маси в країні, а відтак, на стан кредитного забезпечення реального сектора економіки. У країнах з розвинутою економікою цей інструмент монетарної політики використовується рідко, як виняток, оскільки часті зміни норми обов'язкових резервів негативно впливають на діяльність комерційних банків, обмежують їхні можливості щодо розробки ефективної стратегії на порівняно тривалий період. Обов'язкове резервування можна вважати прихованою формою оподаткування, що впливає на обсяги коштів для проведення активних операцій: за наявності норм резервування частка вільних коштів зменшується і навпаки [3, с. 289–290; 6, с. 240–241].

Крім непродуктивного відволікання залучених ресурсів обов'язкове резервування збільшує розмір відсотків за кредитами для суб'єктів господарювання шляхом розподілу вартості загальної суми залучених ресурсів на вже менший залишковий обсяг коштів після перерахування обов'язкового резерву на рахунок НБУ.

Наступним інструментом центрального банку щодо оптимізації кредитування банківськими установами реального сектору економіки виступає валютна політика, яка включає такі структурні елементи, як цільові рекомендації, нормативні акти, механізми регулювання зовнішніх валютно-кредитних відносин, ступінь лібералізації валютно-кредитного механізму. Центральним банком установлюються офіційні курси національної грошової одиниці стосовно інших валют, регулюється обіг валютних цінностей.

Серйозним прорахунком НБУ під час здійснення валютної політики є спонукання загальної доларизації економіки. Тільки за офіційними даними НБУ станом на 1 квітня 2011 р. рівень доларизації грошової маси в Україні становить 29,36 % [7]. Ситуація ускладнилася діючим з 2004 по 2008 рр. дозволом на валютне кредитування вітчизняних підприємств, навіть тих, які не мали потреби в оплаті за міжнародними контрактами та не отримували валютної виручки. На кінець 2008 р. питома вага кредитів, наданих у поточну діяльність підприємствам реального сектору в іноземній валюті досягла 48,06 % [4]. Після девальвації гривні в 2008-2009 рр. можливості повернень за кредитами в іноземній валюті підприємств значно звузилися, що сприяло зростанню частки проблемних кредитів для банків і втраті підприємствами частки своїх коштів.

Переміщення грошових коштів господарюючих суб'єктів, а також населення у сферу валютних операцій підриває інвестиційний процес і економічне відновлення, завдає шкоди державному бюджету, зменшуючи податкові надходження. Покупка іноземної валюти означає по суті підтримання економіки інших країн. Доларизація також викликає розлад грошово-кредитної й фінансової системи країни. Національна валюта частково віддає свої грошові функції долару, євро тощо. Накопичені населенням і господарюючими суб'єктами валютні кошти являють собою потенційно відкладений попит на національну валюту, що провокує інфляційні процеси. Одним із критичних наслідків доларизації економіки є те, що валютні грошові нагромадження не в повній мірі ідуть на підтримку реального сектору, для кредитування виробничих суб'єктів господарювання.

Операції на відкритому ринку, що проводиться центральним банком, складаються з операцій купівлі-продажу цінних паперів, операцій на ринку кредитних ресурсів і валютному ринку. Найбільш широкого застосування мають операції на ринку цінних паперів. Це самий гнучкий метод регулювання обсягу грошових

ресурсів комерційних банків. Під час купівлі центральним банком цінних паперів у кредитних організацій резерви останніх збільшуються на суму цих покупок, що зміцнює ліквідність як окремих банків, так і банківської системи в цілому. Коли центральний банк змінює ціну продажу (покупки) цінних паперів комерційним банкам, тим самим він впливає на обсяг вільних ресурсів, якими оперують комерційні банки, що стимулює розширення (скорочення) кредитних вкладень у реальний сектор економіки з боку кредитних організацій. Таким чином, операції центрального банку на відкритому ринку впливають на короткострокові процентні ставки грошового ринку та на діапазон коливань ліквідності банківської системи. Даний інструмент грошово-кредитної політики застосовується як на первинному, так і на вторинному ринках цінних паперів. Як правило, ця політика використовується центральним банком для скорочення обсягу грошової пропозиції в державі, рідше – для його збільшення.

Останнім часом використання даного інструменту зовсім не сприяє кредитуванню реального сектору економіки з боку банків. Станом на 1 квітня 2011 р. загальна заборгованість перед банківською системою України тільки за облигаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) досягла 121,53 млрд грн, у тому числі 62,65 млрд грн – перед НБУ та 58,88 – перед банками [12]. Тобто ліквідність банківської системи спрямована на вкладення в державні цінні папери і не йде на підтримку та розвиток суб'єктів господарювання.

Вітчизняні підручники з дисципліни "Гроші та кредит" свідчать, що для аналізу зміни руху грошей на певну дату і за певний період у фінансовій статистиці спочатку в економічно розвинутих країнах, а потім і в нашій країні стали використовувати грошові агрегати M_0 , M_1 , M_2 , M_3 , які стали показниками грошової маси, що характеризують певний набір елементів, залежно від їхньої ліквідності [1, с. 50–53; 8, с. 46–47]. Але фактично ці показники не виступають першочерговими орієнтирами під час визначення державної грошово-кредитної політики. Головним орієнтиром став такий показник, як монетарна база, котрий складається з коштів у національній валюті поза банками та банківських резервів, включаючи готівку в касах комерційних банків, а також кошти клієнтів у НБУ. Валюта поза банками визначається так: готівка – банкноти і монети (рахунки НБУ 3000 (сальдо) + 3001(сальдо) - 3007А - 3009А - 1001А - 1004А - 1007А - 1008А - 1009А); мінус готівка в касах комерційних банків (DMBs) (рахунки комерційних банків 1001А:1005А та 1007А). Резерви банків визначаються так: готівка в касах комерційних банків (рахунки комерційних банків 1001А:1005А та 1007А) плюс депозити на кореспондентських рахунках комерційних банків у НБУ в гривнях (рахунки пасивів НБУ 3200, 3203, 3204 і 3206) плюс кошти клієнтів НБУ у гривнях (рахунки пасивів НБУ 3230, 3232, 3233, 3234, 4731, 4732, 4735, 4736, 4738, 4739 та 4750), плюс нараховані відсотки на строкові депозити комерційних банків у національній валюті (рахунки НБУ 3208П), плюс відсотки, нараховані на поточні рахунки клієнтів у національній валюті (рахунок пасивів НБУ 3238) [4]. Виходячи з цього визначення, монетарна база є певною складовою грошової маси.

Проблемою встановлення орієнтирів зростання грошової маси стає те, що Україна втратила право самостійного встановлення цього інструменту на майбутній період, виходячи із актуальних проблем національної економіки. Показник природу монетарної бази підлягає жорсткому контролю. Зокрема, він контролюється в рамках

зобов'язань перед Міжнародним валютним фондом (МВФ) в рамках зобов'язань, які Україна взяла на себе при реалізації програми “Стенд-бай”. У рамках програми “Стенд-бай” встановлено кількісні критерії ефективності за показниками чистих внутрішніх активів і чистих міжнародних резервах, які є складовими показника монетарної бази.

Дослідження Т. Черничко показали, що зростання грошової маси більшою мірою призводить до прискорення темпів розвитку економіки України, ніж є чинником зростання середнього рівня цін [16]. А тому застосування антиінфляційних заходів монетарного характеру не спричинить позитивного ефекту на динаміку середнього зростання цін, проте ці заходи звужують можливості надання кредитів у реальну економіку банківською системою України.

За січень – березень 2011 р. обсяг монетарної бази зменшився на 1,0 % і становив 223,5 млрд грн. За 2010 р. обсяг чистої емісії (випуск коштів в обіг за мінусом їх вилучення з обігу) становив 35,5 млрд грн. Майже всі ці кошти (99,4 %) були випущені в обіг через операції з купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів України [15].

В умовах сучасної економічної кризи, коли реальний сектор економіки як ніколи потребує фінансової підтримки, НБУ за вимогами МВФ, або скорочує монетарну базу, або проводить емісію виключно на створення міжнародних резервів, загальний розмір яких станом на 1 квітня 2011 р. становив 36,43 млрд дол. Замороження такої величезної суми національного багатства створює дефіцит інвестиційних ресурсів, що гальмує розвиток національної економіки, знецінює гривню, підтримує вартість іноземних валют, в яких сформовано резерви.

У той час, коли Федеральна резервна система США та Центробанк Європи за ключовими пріоритетами своєї діяльності оголосили забезпечення економічного зростання та утримання інфляції, для НБУ (відповідно до законодавства) основною метою залишається забезпечення стабільності грошової одиниці України, що зовсім не відповідає сьгоднішнім потребам соціально-економічного розвитку держави.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки.

Теперішня грошова-кредитна політика НБУ має рестрикційний тип та спрямована на обмеження інфляційних тенденцій, короткотермінової стабільності гривні і не сприяє зростанню обсягам кредитування реального сектора економіки і перш за все пріоритетних галузей, а отже, загальному відродженню національної економіки України. Під час проведення грошово-кредитної політики для НБУ необхідно орієнтуватися не тільки на внутрішній рівень ліквідності, але і на виконання більш довготермінових завдань, перш за все, пов'язаних зі стимулюванням кредитування реального сектору, забезпеченням економічного зростання та утриманням інфляції в заданому коридорі. Реалізація програми “Стенд-бай”, висунутої МВФ, значно обмежує можливості НБУ декларувати та здійснювати власну грошово-кредитну політику. Це є край негативною явищем, оскільки свідчить про зниження ролі та значення Національного банку як основного органу механізму державного регулювання банківського сектору у процесах стимулювання економічного зростання України.

З метою підвищення стимулюючого значення грошово-кредитної політики НБУ для вітчизняної економіки має сенс проведення подальших розробок із упровадження нової схеми опрацювання, упровадження Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням.

Література:

1. *Афанасьєв А. О.* Гроші та кредит. Конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050100 “Фінанси” усіх форм навчання / А. О. Афанасьєв, Т. Б. Кузенко, Р. А. Фісичкін. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2005 – 166 с.
2. Боротьба за капітал на глобальних ринках загострюється (результати дослідження компанії “Делойт”) : Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/press/2011/05/16/285914/>.
3. *Вовчак О. Д.* Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О. Д. Вовчак. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2005. – 544 с.
4. *Воробйова О. І.* Визначення рівня та концентрації кредитних вкладень в соціально-економічну систему держави : Наукова періодика України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfb/2010_2/0210st10.pdf.
5. Деньги. Кредит. Банки : [учебник] / [Г. И. Кравцова, Г. С. Кузьменко, Е. И. Кравцов и др.]; под ред. Г. И. Кравцовой. – Минск : БГЭУ, 2003. – Режим доступу : <http://www.finkredit.com/banks54.html>.
6. *Дзюблюк О. В.* Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки : [монографія] / О. В. Дзюблюк, О. Л. Малахова. – Тернопіль : Вектор, 2008. – 324 с.
7. Доларизація грошової маси в Україні зросла за січень-березень від 0,23 % – до 29,36 % : NEWSru.ua. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/finance/11may2011/dolariz.html>
8. *Коваленко Д. І.* Гроші та кредит: теорія і практика : [навч. посіб.] / Д. І. Коваленко. – К. : Центр навчальної літ-ри, 2010. – 344 с.
9. *Коваленко М. М.* Рівень облікової ставки як показник розвитку економіки / М. М. Коваленко, В. М. Коваленко // Динаміка наукових досліджень 2004 : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетр. : Наука і освіта, 2004. Т. 35. Банки та банківська система. – С. 28–29.
10. *Петрик О. І.* Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України : [монографія] / відп. ред. акад. НАНУ В. М. Гейць. – К. : УБС НБУ, 2008. – 369 с.
11. Проект закону України “Про підвищення кредитної підтримки пріоритетних галузей економіки” від 29 травня 2009 р. № 4579. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_05_29/JF3J700I.html.
12. Статистика. Фінансовий сектор // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.
13. *Стігліц Джозеф.* Глобалізація та її тягар / Дж. Стігліц ; пер з англ. – К. : ВД “КМ Академія”, 2003. – 252 с.
14. Україна-МВФ. Правова база співробітництва. Технічний меморандум про взаєморозуміння : Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=40360&cat_id=54623
15. Фінансовий сектор. Додаткова інформація щодо емісії грошей в Україні : Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.
16. *Черничко Т. В.* Основні канали української моделі монетарного трансмісійного механізму / Т. В. Черничко // Науковий вісник Національного лісогосподарського університету України : зб. наук.-техн. пр. – Львів : НЛТУУ. – 2008. – Вип. 18.1. – С. 211–216.

Надійшла до редколегії 24.05.2011 р.